

Correctievoorschrift VWO

Aruba, Bonaire, Curaçao en Sint Maarten

2024

tijdvak 2

aardrijkskunde

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 3.21, 3.24 en 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 3.21 t/m 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020 van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommiteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommiteerde.
- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn

gegeven door het College voor Toetsen en Examens.

De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.

- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goed gerekend worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.
- NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*
Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examinerator en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*
Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*
Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Wereld

Opgave 1 – Landenvergelijking MINT-landen

- 1 maximumscore 2**
- Indonesië ligt in een regio met een groeiende economie / dicht bij grote opkomende landen (China / India) / aan drukbevaren handelsroutes. 1
 - Uit het antwoord moet blijken dat het aandeel mensen werkzaam in de primaire sector zal afnemen / secundaire (en/of tertiaire) sector zal toenemen. 1
- 2 maximumscore 2**
- Een juiste uitleg is:
- Nigeria heeft op dit moment een groter aandeel jongeren / relatief minder mensen in de (arbeids)productieve leeftijdsgroep (dan de andere MINT-landen, (oorzaak) 1
 - waardoor de kosten (van bijvoorbeeld onderwijs) relatief hoog zijn ten opzichte van het bnp / de belastinginkomsten. (gevolg) 1
- 3 maximumscore 1**
- Hoe hoger de economische complexiteit (ECI), hoe hoger het bnp per hoofd van een land.
- 4 maximumscore 2**
- Ik ben het eens met deze stelling. 2
Juiste argumenten vóór de stelling zijn:
 - De export van Mexico is vooral gericht op één land.
 - Het (drugsgelateerde) geweld maakt Mexico kwetsbaar.
- of
- Ik ben het oneens met deze stelling. 2
Juiste argumenten tegen de stelling zijn:
 - Mexico maakt deel uit van een van de machtigste / grootste handelsblokken ter wereld / de NAFTA.
 - De export van Mexico bestaat uit hoogwaardige industrieproducten / grondstoffen waar (in de Verenigde Staten) veel vraag naar is.

Opmerking

Per juist argument 1 scorepunt toekennen.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

5 maximumscore 2

Een juiste redenering is:

- Bij het opstellen van landenlijstjes als BRIC en MINT worden geen kenmerken meegewogen vanuit de politieke dimensie / alleen kenmerken meegewogen vanuit de economische en sociaal-culturele dimensie, 1
- terwijl (bijvoorbeeld) ook politieke ontwikkelingen een belangrijke rol spelen in de (economische) ontwikkeling van landen. 1

Opgave 2 – Digitalisering in Afrika

6 maximumscore 2

uitspraak 1: juist

uitspraak 2: onjuist

uitspraak 3: onjuist

indien drie juiste antwoorden 2

indien twee juiste antwoorden 1

indien minder dan twee juiste antwoorden 0

7 maximumscore 2

Een juiste redenering is:

- In Afrika werken veel mensen in de informele sector / hebben veel mensen geen vast inkomen, 1
- zodat zij geen bankrekening hebben en geen abonnement kunnen / willen afsluiten. 1

8 maximumscore 2

Juiste redenen zijn:

- Technologiehubs als Konza Technopolis zullen zorgen voor een toename van het aantal hoogopgeleide mensen.
- Door technologiehubs als Konza Technopolis worden buitenlandse bedrijven en/of buitenlands kapitaal aangetrokken.

per juiste reden 1

9 maximumscore 2

Een juiste redenering is:

- Door de investeringen kan Kenia zich sneller / beter ontwikkelen dan andere landen / buurlanden (en kunnen de economische verschillen tussen landen groter worden), 1
- maar ook kan deze regio binnen Kenia zich sneller / beter ontwikkelen dan andere regio's in Kenia (en kunnen de economische verschillen binnen Kenia groter worden). 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Aarde

Opgave 3 – Geschiedenis van de platentektoniek

10 maximumscore 2

- a (mid)oceanische rug
- b (diepzee)trog
- c lithosfeer

indien drie juiste antwoorden	2
indien twee juiste antwoorden	1
indien minder dan twee juiste antwoorden	0

11 maximumscore 2

Een juiste redenering is:

- Aan de westkant van Noorwegen / Bij Schotland en/of Ierland en aan de oostkant van Groenland liggen gebergten die zijn ontstaan tijdens de Caledonische plooingsfase / met dezelfde ouderdom, 1
- waaruit aardwetenschappers de conclusie trokken dat deze gebergten ooit één waren / aan elkaar vast gezeten moeten hebben (en door *sea-floor-spreading* / divergentie van elkaar weg geduwd zijn). 1

12 maximumscore 1

subductie / convergentie / *slab pull*

13 maximumscore 3

- a (Hawaii): 2 en 6
- b (Centraal-Amerika): 3 en 5
- c (Himalaya): 4 en 8
- d (Zuidoost-Indische rug): 1 en 7

indien acht juiste antwoorden	3
indien zeven of zes juiste antwoorden	2
indien vijf of vier juiste antwoorden	1
indien minder dan vier juiste antwoorden	0

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 4 – Overstromingen in Venetië

14 maximumscore 3

Een juiste beschrijving moet onderstaande drie stappen bevatten:

- In de periode oktober - april zijn er vaak stormen / harde winden (vanuit het zuiden) op de Adriatische Zee / in het Middellandse Zeegebied. 1
- De Golf van Venetië heeft periodiek te maken met extra hoge vloed / springtij (waardoor het zeewater hoger staat). 1
- Het noordelijk deel van de Adriatische Zee is een doodlopende zeearm, waardoor het zeewater (bij storm / harde wind vanuit het zuiden) opgestuwd wordt. 1

15 maximumscore 2

- Juiste oorzaken op regionaal schaalniveau zijn: 1
 - bodemdaling door grondwateronttrekking
 - bodemdaling door (het gewicht van) bebouwing (op de relatief zwakke ondergrond)
- Uit het antwoord moet blijken dat door opwarming van de aarde / klimaatverandering de zeespiegel stijgt. 1

16 maximumscore 2

Een juiste redenering is:

- Enerzijds is Venetië een toeristische stad met cultureel erfgoed dat beschermd moet worden / een stad met veel inwoners die beschermd moeten worden tegen overstromingen, (sociaal-culturele dimensie) 1
- anderzijds moet het havengebied wel bereikbaar blijven voor de scheepvaart. (economische dimensie) 1

Zuid-Amerika

Opgave 5 – Grondstoffen in Suriname

17 maximumscore 2

- Uit het antwoord moet blijken de bodem door het vochtige en warme klimaat / het tropisch regenwoudklimaat in Suriname makkelijk verweert / oxideert (waarbij bauxiet gevormd wordt). 1
- Uit het antwoord moet blijken dat het laaggelegen (kust)gebied van Suriname aan een passieve continentrand ligt (waar de omstandigheden voor het ontstaan van aardolie gunstig zijn). 1

Vraag	Antwoord	Scores
18	<p>maximumscore 2</p> <p>Een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Grootschalige mijnbouwgebieden / mijnen in Suriname zijn (vooral) in handen van buitenlandse multinationals • en op lokaal / regionaal / op een lager schaalniveau wordt grond van de lokale bevolking ingenomen door (illegale) Braziliaanse mijnbouwers / goudzoekers uit andere landen. 	<p>1</p> <p>1</p>
19	<p>maximumscore 2</p> <p>Juiste aanwijzingen zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> – De export van Suriname bestaat voornamelijk uit één product (met een sterk wisselende prijs op de wereldmarkt). – De export van Suriname is voor ongeveer 70% gericht op slechts twee landen. – Het exportpakket van Suriname bestaat voornamelijk uit goederen uit de primaire sector / onbewerkte producten. 	
	<p>per juiste aanwijzing</p>	<p>1</p>
20	<p>maximumscore 3</p> <ul style="list-style-type: none"> • Juiste redenen vanuit de dimensie natuur zijn: <ul style="list-style-type: none"> – De kleinschalige en traditionele goudwinning beslaat in totaal een groter oppervlak / is veel meer versnipperd dan de goudwinning door grootschalige multinationals. – Bij de kleinschalige en traditionele goudwinning wordt giftig kwik gebruikt om goud van het erts te scheiden. • Juiste redenen vanuit de politieke dimensie zijn: <ul style="list-style-type: none"> – De kleinschalige en traditionele goudwinning is in tegenstelling tot de goudwinning door grootschalige multinationals vaak illegaal. – Het naleven van / De controle op milieuregels bij de kleinschalige en traditionele goudwinning is lastiger dan bij de goudwinning door grootschalige multinationals. • Een juiste reden vanuit de economische dimensie is: <ul style="list-style-type: none"> – De Surinaamse staat loopt inkomsten mis doordat de kleinschalige en traditionele goudwinning niet in handen van de staat is. 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 6 – Sociale ongelijkheid en de politieke toekomst van Zuid-Amerika

21 maximumscore 2

- uitspraak 1: onjuist
uitspraak 2: onjuist
uitspraak 3: juist

indien drie juiste antwoorden	2
indien twee juiste antwoorden	1
indien minder dan twee juiste antwoorden	0

22 maximumscore 2

- Venezuela 1
- Uit het antwoord moet blijken dat Frans-Guyana een (overzees) departement van Frankrijk is. 1

23 maximumscore 1

- scenario a: oligarchie
scenario b: populisme
scenario d: democratie

Opmerking

Alleen als drie juiste toekomstscenario's worden gegeven 1 scorepunt toekennen.

24 maximumscore 2

Een juiste redenering is:

- Het sociaal-economisch beleid in Zuid-Amerikaanse landen is vanaf het einde van de twintigste eeuw gericht op economische groei en vermindering van armoede / op de afname van sociale ongelijkheid, 1
- zodat een welvarende / geschoolde / participerende middenklasse ontstaan is (die meer politieke vrijheden opeist). 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Caribisch gebied

Opgave 7 – Klimaten in het Caribisch gebied

25	maximumscore 2	
	1 tropische storm	
	2 Azorenhog	
	3 noordoostpassaat	
	4 ITCZ	
	5 zuidoostpassaat	
	indien vijf juiste antwoorden	2
	indien vier of drie juiste antwoorden	1
	indien minder dan drie juiste antwoorden	0
26	maximumscore 2	
	Uit de uitleg moet blijken dat	
	• de (vochtige) noordoostpassaat aan de noordzijde van de eilanden wordt opgestuwd tegen de bergen, (oorzaak)	1
	• waardoor aan de noordkant van de eilanden meer neerslag valt dan aan de zuidkant / de zuidkant van de eilanden in de regenschaduw ligt. (gevolg)	1
27	maximumscore 2	
	Uit de uitleg moet blijken dat	
	• bij de condensatie van waterdamp warmte / energie vrijkomt, (oorzaak)	1
	• waardoor er nog meer water kan verdampen (en er dus nog meer warmte / energie vrijkomt en de hurricane zichzelf versterkt / krachtiger kan worden). (gevolg)	1
28	maximumscore 2	
	Uit de uitleg moet blijken dat	
	• na een (door El Niño) extra droge en warme periode de vegetatie schaars is / vegetatie verdwijnt / de bodem uitdroogt, (oorzaak)	1
	• waardoor (na de eerste regen) de bodem makkelijk erodeert / wegspoelt (en aardverschuivingen ontstaan). (gevolg)	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 8 – Demografische vergelijking van drie Caribische landen

29	maximumscore 2	
	<ul style="list-style-type: none"> • Haïti • Jamaica 	<p>1</p> <p>1</p>
30	maximumscore 2	
	<p>Uit de uitleg moet blijken dat</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cuba 35 - 45 jaar geleden een economisch / politiek instabiele periode kende, (oorzaak) • waardoor veel Cubanen (in de reproductieve leeftijd) toen emigreerden / geen kinderen (in Cuba) kregen. (gevolg) 	<p>1</p> <p>1</p>
31	maximumscore 2	
	<p>Uit de uitleg moet blijken dat</p> <ul style="list-style-type: none"> • Haïti een relatief jonge bevolking heeft / veel mensen in Haïti zich (de komende tientallen jaren) in de reproductieve fase bevinden, (oorzaak) • waardoor de komende tientallen jaren nog veel kinderen geboren zullen worden (en de bevolkingsgroei nog lang groot blijft). (gevolg) 	<p>1</p> <p>1</p>
32	maximumscore 2	
	<p>Uit de redenering moet blijken dat</p> <ul style="list-style-type: none"> • de geldzendingen naar Haïti relatief gezien het meest bijdragen aan het bnp, • omdat van de genoemde landen Haïti het armste land is / het laagste bnp per hoofd heeft. 	<p>1</p> <p>1</p>

5 Bronvermeldingen

- bron 1 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling met data van www.slimbeleggen.com, 2021
- bron 2 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling met data van www.populationpyramid.net, 2021
- bron 3 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling met data van oec.world/en/rankings/eci/hs6/hs96, 2021
- bron 4 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling met data van www.ourworldindata.com en CIA worldfactbook, 2021
- bron 5 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling met data van Geographische Rundschau, november 2019
- bron 6 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling met data van Geographische Rundschau, november met data van web.archive.org/web/20130531121327/http://ushahidi.com/about-us en www.konza.go.ke, 2014
- bron 7 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling met data van Aula Paperback 30: Een revolutie in de geologie, van continentendrift tot schollentektoniek. A. Hallam, 1973
- bron 8 Grote Bosatlas 55e editie, Noordhoff, 2016
- bron 9 www.nemokennislink.nl/publicaties/scheurende-aardschol, 2012
- bron 10 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2021
- bron 11 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling met data van www.villeinitalia.com/blog/acqua-alta-the-high-water-of-venice/ en www.nrc.nl/nieuws/2020/10/03/stormvloedkering-houdt-voor-het-eerst-san-marcoplein-droog-a4014591, 2020
- bron 12 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling met data van google maps, <https://corrieredelveneto.corriere.it>, <https://www.mosevenezia.eu/> en <https://nl.wikipedia.org/wiki/MOSE-project> en Naeblys, shutterstock, 2021
- bron 13 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling met data van <https://www.cambridge.org/c> en <https://rosebelgoldmines.sr/en/operations/mine/> en <https://www.mo.be/reportage/suriname-een-rijke-ondergrond-nog-geen-garantie-op-ontwikkeling>, 2021
- bron 14 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling met data van https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/export/sur, 2021
- bron 15 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling met data van SEDLAC en de Wereldbank, 2021
- bron 16 <http://www.cedlas.econo.unlp.edu.ar/wp/en/estadisticas>, 2018
- bron 17 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2021
- bron 18 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2023
- bron 19 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2023
- bron 20 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling met data van www.populationpyramid.net, 2023
- bron 21 www.examenoverzicht.nl/aardrijkskunde/demografisch-transitiemodel, 2023
- bron 22 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2023